

Bibliotekininko vaidmuo informacinio raštingumo ugdymo kontekste

Vincas GRIGAS

Vilniaus universiteto biblioteka, el. p. vincas.grigas@mb.vu.lt

XXI amžiuje informacinis raštingumas tampa svarbiu gebėjimu. Pasaulio praktika rodo, kad informacinio raštingumo ugdymu užsiima dažniausiai akademinų bibliotekų darbuotojai; šis dalykas jų darbotvarkėje tampa vis svarbesnis. Aukštojoje mokykloje ugdymo veikla – akademinio personalo prerogatyva. Todėl bibliotekininkų užmojis užsiimti ugdymo veikla iškelia probleminį klausimą: ar tokia veikla informacinio raštingumo diegimo kontekste yra pagrįsta, ar ji atitinka bibliotekoms skirtą informacijos paslaugų teikimo užduotį? Taip atsiranda būtinybė nagrinėti bibliotekininkų vykdomos ugdymo veiklos specifiką ir įvertinti, kaip ji siejasi ir kuo skiriasi nuo įprasto bibliotekininkų darbo baro – informacijos paslaugų teikimo. Ugdymo veiklos įgyvendinimas lėmė naują bibliotekininko specializaciją, įvardytą terminu „bibliotekininkas edukatorius“. Šios specializacijos aktualumą padėjo įvertinti darbo skelbimų, publikuotų IFLA duomenų bazėje, analizė. Tyrimas atspindi padėtį pasaulio bibliotekose, rodančią, kad bibliotekininkų edukatorių paklausa darbo rinkoje yra didelė. Atlikta ir Lietuvos valstybinių universitetinių aukštųjų mokyklų bibliotekų darbuotojų apklausa, siekiant įvertinti bibliotekininko edukatoriaus specializacijos aktualumą mūsų šalyje.

Reikšminiai žodžiai: bibliotekininkas edukatorius; informacinis raštingumas; darbo skelbimų tyrimas; bibliografinė instrukcija; lyginamoji analizė; bibliografijos kursas.

Įvadas

Šiame straipsnyje nagrinėjamas akademinės bibliotekos bibliotekininko vaidmuo, ugdant informacinį raštingumą.

Akademinų bibliotekų specialistų įgyvendinama ugdymo veikla iškelia naujas teorines ir praktines problemas bibliotekos teikiamų informacijos paslaugų kontekste. Aukštojoje mokykloje ugdymo veikla – akademinio personalo prerogatyva, todėl bibliotekininkų siekis užsiimti ugdymo veikla iškelia probleminį klausimą: ar ugdymas informacinio raštingumo diegimo kontekste yra pagrįsta bibliotekininkų veikla, atitinkanti bibliotekoms skirtą informacijos paslaugų teikimo užduotį? Lietuvoje ši problema iki šiol nenagrinėta. Lietuvos mokslininkai, pavyzdžiui, Vilhelmina Vaičiūnienė, Gintarė Tautkevičienė, Audronė Glosienė nenagrinėjo bibliotekininkų siekio užsiimti informacinio raštingumo ugdymu. Šios autorės tokią bibliotekininkų veiklą vertina kaip *ipso facto*.

Siekiant atsakyti į probleminį klausimą, būtina išnagrinėti bibliotekininkų atliekamos ugdymo veiklos specifiką ir įvertinti, kaip ji siejasi, kuo skiriasi nuo įprastos bibliotekininkų veiklos – informacijos paslaugų teikimo. Ugdymo veikla lėmė naują bibliotekininko specializaci-

jos įvardijimą – *bibliotekininkas edukatorius*. Lietuvos mokslinėje literatūroje akademinų bibliotekų kontekste terminas „bibliotekininkas edukatorius“ iki šiol minėtas tik kartą (Grigas, 2011). Šis terminas Lietuvoje dažniau vartojamas apibūdinant mokyklos bibliotekininką, užsiimantį ugdymo veikla (Dambrauskienė, 2000).

Kokia bibliotekininko edukatoriaus specializacijos svarba mūsų dienomis? Šios specializacijos aktualumą padeda įvertinti IFLA duomenų bazės darbo skelbimų analizė. Straipsnio autorius palygino šio tyrimo duomenis su analogiško tyrimo, atlikto prieš devynerius metus, duomenimis. Taip buvo įvertinti bibliotekininko edukatoriaus aktualumo lygio pokyčiai. Tyrimas parodė, kad bibliotekininkų edukatorių paklausa darbo rinkoje yra didelė. Lietuvos darbo birža ir Lietuvos bibliotekininkų asociacijos nekaupia darbo skelbimų archyvo, todėl, remiantis darbo skelbimų analize, nebuvo galimybės įvertinti bibliotekininko edukatoriaus svarbos Lietuvoje. Kadangi mūsų šalyje jų svarba dar nebuvo vertinta, šio straipsnio autorius atliko Lietuvos valstybinių universitetinių aukštųjų mokyklų bibliotekų darbuotojų apklausą. Apklausos duomenų analizė parodė, kad bibliotekininko edukatoriaus specializacija Lietuvoje yra ir bus aktuali.

Taigi siekiant atskleisti bibliotekininko vaidmenį, ugdant informacinį raštingumą, straipsnyje bus aptartas šio specialisto vaidmuo informacijos paslaugų sferoje ir jo aktualumas XXI amžiuje. Straipsnyje analizuojama vartotojų ugdymo reikšmė bibliotekos specialisto darbe, apibūdinama bibliotekininko atliekama ugdymo veikla, apibrėžiama bibliotekininko edukatoriaus samprata. Bibliotekininko edukatoriaus reikšmė tarptautiniu ir Lietuvos lygiu vertinama, atlikus darbo skelbimų analizę ir bibliotekinių praktikos tyrimą.

Informacinio raštingumo vaidmuo XXI amžiuje

Pirmą kartą terminą „informacinis raštingumas“ 1970 metais pavartojo Paul Zurkowski (Pinto *et al.*, 2010). Mūsų dienomis informacinis raštingumas laikomas reikšmingu gebėjimu. Pavyzdžiui, IFLA yra įkūrusi informacinio raštingumo sekciją, o Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas Barack Obama vienu svarbiausių sėkmingo JAV vystymosi veiksnių laiko informacinio raštingumo plėtojimą (The White House, 2009). Informacinio raštingumo svarbą rodo ir mokslinių tyrimų skaičius. Kasmet informacinio raštingumo ir jo ugdymo tema paskelbiama daugiau nei 500 publikacijų recenzuojamuose žurnaluose (Johnston *et al.*, 2009).

Informacinis raštingumas (angl. *information literacy*) mokslinėje literatūroje apibūdinamas kaip gebėjimas rasti informaciją įvairiuose informacijos šaltiniuose, ją vertinti, pritaikyti, efektyviai apdoroti, apibendrinti bei panaudoti, pasitelkiant naujausias technologijas (Burkhard, 2003; Information, 2000). Puikūs informacinio raštingumo gebėjimai naudingi studentams – taip pasiekama geresnių mokslinės ir profesinės veiklos rezultatų, akademinėi institucijai – įtvirtinami geresni studijų ir mokslo rezultatai bei bibliotekai, nes efektyviau naudojami informacijos ištekliai. Informacinis raštingumas glaudžiai susijęs su mokymosi tęstinumu visą gyvenimą, kritinio vertinimo ugdymu. Informacinis raštingumas laikomas vienu efektyviausių būdų ugdyti informacijos vartotojus.

Bibliotekaininkai aktyviai domisi informacijos vartotojų informacinio raštingumo ugdymu ne tik praktiškai, bet ir teoriniu lygmeniu (Boekhorst, 2003). Informacinio raštingumo atsiradimas siejamas su XX a. pradžioje vykdyta bibliografinė instrukcija (angl. *bibliographic instruction*). Bibliotekaininkai bibliografinę instrukciją XXI a. pradžioje „išplėtojo iki informacinio raštingumo mokymų, kurie įtraukiami į studijų programų turinį, informacinis raštingumas dėstomas kaip atskiras dalykas arba organizuojami vienetiniai informacinio raštingumo seminarai tikslinei auditorijai“ (Johnson, 2008).

Informacinio raštingumo koncepcija susijusi su efektyviu darbu su informacija, t. y. būtent tuo aspektu, kuris yra bibliotekinių gebėjimų pagrindas. Informacinio raš-

tingumo aktualumas bibliotekaininkams padeda įgyvendinti tiesioginę bibliotekų prerogatyvą – teikti informacines paslaugas. Tokio raštingumo ugdymas gali būti įvardytas kaip priemonė skatinti komunikacijos procesą tarp informacijos vartotojo ir informacijos šaltinių. Bibliotekos, būdamos informacijos vartotojų ir dokumentų tarpininku, sudaro sąlygas šiai informacijos ieškai: dokumentas – informacijos ieška – informacijos poreikis (Brophy, 2000). Savo ruožtu informacijos ieška sudaro sąlygas ugdyti ieškos gebėjimus. Šios priežastys lėmė, kad informacinio raštingumo ugdymą propaguoja bei plėtoja bibliotekaininkai, ypač akademiniai bibliotekai.

Kyla klausimas: koks potencialiai aktualaus informacinio raštingumo lygis išliks XXI amžiuje? Informacinio raštingumo aktualumą mūsų laikų visuomenėje įvertiname, atlikę globalizacijos procesų modernioje visuomenėje (informacinės aplinkos kaitos), Europos Sąjungos strategijos, Lietuvos strategijos bei pokyčių Europos aukštojo mokslo erdvėje, analizę.

Būdinga XXI amžiaus savybė – informacijos perteklius. Daugėja informacijos kanalų bei paslaugų, technologijų ir įrankių, skirtų gauti, perdirbti ir skleisti informaciją, kinta komunikacijos būdai (Bauman, 2007; Webster, 2006). Todėl informacijos vartotojai ne visuomet spėja savarankiškai prisitaikyti prie kintančios informacinės aplinkos, gauti reikalingus duomenis, juos tinkamai apdoroti.

Europos Komisijos komunikatas „2020 m. Europa: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijoje“ numato septynias pavyzdines iniciatyvas, skatinančias Europos Sąjungos ekonomikos augimą ir darbo vietų skaičiaus gausėjimą. Galima išskirti šias iniciatyvas: *Europos skaitmeninė darbotvarkė, Inovacijų sąjunga* ir *Judus jaunimas*. Jos apima švietimo sritį (skatina žmones mokytis, studijuoti, tobulinti įgūdžius ir įgyti naujų), mokslinių tyrimų ir inovacijų sritį (kuriami nauji produktai ir paslaugos, skatinančios ekonomikos augimą, darbo vietų kūrimą, socialinių problemų sprendimą); skaitmeninės visuomenės sritis (informacinės ir ryšių technologijos) (2020 m. Europa, 2010). Vienas būdų įgyvendinti „2020 m. Europa“ principus – tai informacinio raštingumo gebėjimų ugdymas.

Strategija „Lietuva 2030“ numato svarių pokyčių būtinybę tokiose trijose pagrindinėse srityse: *Sumani visuomenė; Sumani ekonomika; Sumanus valdymas*. Strategijos rengėjai, apibrėždami sritį *Sumani visuomenė*, įvardijo, kad turi būti sudarytos sąlygos ugdyti ir reikštis kūrybiškumui, sukurta mokymosi visą gyvenimą sistema; skatinamas individualaus asmens gebėjimų ugdymas, stengiamasi sudaryti geresnes sąlygas siekti aukštesniųjų gebėjimų (Lietuva 2030, 2010).

XX a. pabaigoje prasidėjęs Europos aukštojo mokslo erdvės formavimasis (The Bologna, 1999) sudaro sąlygas

piliečiams įsitraukti į mokymosi visą gyvenimą veiklą (skatinant studijuoti), kuriamos besimokančiajam skirtos studijų programos, siekiama padėti įgyti šiuolaikinei darbo rinkai būtinus gebėjimus (Svarbiausi, 2010).

Atsižvelgiant į XXI a. būdingą informacijos aplinkos kaitą, Europos Sąjungos ir Lietuvos numatytus strateginius uždavinius, Europos aukštojo mokslo erdvės pokyčius galima teigti, kad informacinio raštingumo ugdymas visuomenėje yra ir bus potencialiai aktualus.

Vartotojų ugdymo aktualumas bibliotekininko veikloje

Akademinės bibliotekos bibliotekininkai jau beveik du šimtus metų užsiima įvairaus pobūdžio vartotojų ugdymu. Mūsų laikmečiu bibliotekinės informacijos vartotojų ugdymas tampa vis aktualesnis, nes aukštojo mokslo studijų procese įsitvirtina konstruktyvistinė pedagogika.

Bibliotekininko edukatoriaus veiklą jau XIX a. pabaigoje vienas pirmųjų konkrečiai apibūdino Jungtinių Amerikos Valstijų bibliotekininkystės profesijos plėtotojas Melvil Dewey. 1876 m. jis rašė: „Tai laikas, kai biblioteka yra mokykla, o bibliotekininkas – mokytojas“ (Lorenzen, 2001). Otis Robinson 1876 m. publikuotame straipsnyje teigė, kad „bibliotekininkai turėtų būti daugiau nei knygų saugotojai; jie turėtų būti edukatoriai <...> bibliotekininkai turėtų būti atsakingi už studentų ugdymą <...>“ (Lorenzen, 2001). Bibliotekininkai apie dėstyto veiklą aktyviai pradėjo diskutuoti 1889 m. Amerikos bibliotekų asociacijos surengtoje konferencijoje. Jų susidomėjimą tokio pobūdžio veikla skatino tai, kad XIX a. pabaigoje ėmė plėstis universitetai, kartu gausėjo ir bibliotekų informacijos išteklių fondai. Atsirado poreikis mokyti bibliotekų informacijos vartotojus naudotis didelėmis, pagal tam tikrą sistemą sutvarkytomis informacijos išteklių kolekcijomis.

Lietuvoje vartotojų informacinių gebėjimų ugdymu pradėta rūpintis irgi XIX a. pradžioje. „Vilniaus universitete, G. E. Grodeko vadovaujamame filologijos seminare buvo nagrinėjami ir kai kurie literatūros įsisavinimo, bibliotekininkystės bei bibliografijos klausimai. Po trejų metų Vilniaus universiteto studentams pirmą kartą Rusijos imperijoje A. Bohatkevičius skaitė bibliografijos kursą“ (Vladimirovas *et al.*, 1974, p. 35).

S. Mandernack nuomone, „bibliotekininkai visuomet atlikdavo tam tikrą ugdymo vaidmenį, net jei vien pademonstruodavo studentams, kaip reikia naudotis bibliotekos elektroniniu katalogu, rasti spausdintą informaciją, suprasti naudojimosi tradicine biblioteka ypatumus“ (Mandernack, 1990, p. 193). Šiai veiklos rūšiai įvardyti bibliotekininkai vartoja tokius pavadinimus, kaip „vartotojų ugdymas“ ar „bibliotekinė instrukcija“. Anot Peacock (2001), šie pavadinimai įprasti tiek tradiciškai

suvokiamam bibliotekininko vaidmeniui, tiek naujai bibliotekininkystės kryptiai apibūdinti. Šiuolaikinės akademinės bibliotekos koreguoja savo vaidmenį, palaikydamos studijų procesą, todėl jau vartojami tokie terminai, kaip „mokanti biblioteka“, „besimokančiųjų biblioteka“. Bibliotekos edukacinis vaidmuo yra tapęs svarbiu daugelio bibliotekų misijų faktoriumi (Hardesty, 2004). Tai reiškia, kad akademinės bibliotekos misija papildoma vartotojų ugdymo veikla (Baker, 2000).

Galima įvardyti dvi pagrindines priežastis, skatinančias bibliotekininkus ugdyti informacinį vartotojų raštingumą. Pirmoji ta, kad akademinės bibliotekos specialistai dėl savo išsilavinimo, darbo su informacijos organizavimu, paieška ir vertinimu yra geriausiai pasirengę dirbti informacinio raštingumo ugdymo srityje (Owusu-Ansah, 2001). Antroji – dėstytojams stinga ekspertinių savybių, norint ugdyti bibliotekinius gebėjimus (Thomas, 1994), nes daugumos universiteto dėstytojų specializacija yra siaura. Informacinį raštingumą didelė dalis dėstytojų apriboja siaura specializacija ir dažniausiai domisi tik savo srities naujausiais informacijos šaltiniais.

Bibliotekininko informacinės paieškos gebėjimai, informacijos vertinimas, etiškas naudojimas ir kiti klausimai gali būti vertinami kaip ekspertiniai. Žinoma, šio ekspertizmo ribos aiškios – bibliotekininkai nėra *pacios* nagrinėjamos temos ar dalyko ekspertai. Pavyzdžiui, bibliotekininkas gali rasti reikiamą informaciją, įvertinti šaltinio patikimumą, jį rekomenduoti, remdamasis tam tikrais objektyviais kriterijais, tokiais kaip žurnalo, kuriame yra publikacija, citavimo indeksas, autorių žinomumo vertinimas, panaudotos informacijos šaltinių skaičius ir kokybė. Suprantama, kad bibliotekininkas negalės interpretuoti informacijos šaltinyje aprašytą teoriją. Čia baigiasi bibliotekininko ekspertizmas ir prasideda mokslininko ar dėstytojo ekspertizmas. Bibliotekininkų ekspertizmas, dirbant su informacijos paieška, įgalina jį sėkmingai įgyvendinti informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo programas.

Aukštojo mokslo studijų procesų kaita didina bibliotekininkų vaidmens svarbą, ugdant informacinį raštingumą. Šiuolaikinis aukštasis mokslas paremtas trimis esminėmis dimensijomis: tai technologija, elektroniniai ištekliai ir konstruktyvistinė pedagogika (Mani, 2008; Watstein, 2004). Šios trys dimensijos lėmė akademinio bibliotekininko vaidmens pokytį (Chang, 2011).

Pirmoji dimensija – technologija. Bibliotekininkų ugdymo veiklos spektrą išplėš naujų technologijų atsiradimas informacijos paieškos ir apdorojimo srityje. „Ugdymo poreikis augs, nes technologijos vystosi“ (Hao-Chang *et al.*, 2011, p. 330). Bibliotekininkai turi sparčiai diegti naujas technologijas, kuo aktyviau ieškoti būdų patenkinti kintantį poreikį (McElvaney ir Berge, 2009). Pavyzdžiui, studentai, naudodamiesi *Google*, moka greitai rasti

reikiamą informaciją, dažnai nepaisydami, ar toji informacija yra teisinga, atnaujinta. Daugelis bibliotekininkų ir tyrėjų kritikuoja nepatikimų informacijos išteklių naudojimą, nors ir patys mėgsta taip elgtis (Ekhaml, 2001). Anot Hao-Chang *et al.* (2011), bibliotekininkai turi tapti *Google* specialistais ir išmokyti bibliotekos vartotojus teisingai naudotis šia paieškos sistema.

Antroji dimensija – elektroniniai ištekliai. Elektroniniai ištekliai tampa vis svarbesnė bibliotekos informacijos išteklių dalis (Connor, 2007). Elektroninių išteklių gausėjimas lemia, kad bibliotekos nebegali likti tik pasyvių ugdymo funkcijų, tokių kaip fondų kaupimas, saugojimas ir prieigos prie jų sudarymas, atlikėjomis (Maughan, 2001). Bibliotekininkai turės daugiau dėmesio skirti elektroninių išteklių naudojimo gebėjimams ugdyti, nes minėti ištekliai ieškomi, vertinami ir naudojami kitaip nei tradiciniai informacijos ištekliai.

Trečioji dimensija – konstruktyvistinė pedagogika. Ši ugdymo filosofija pabrėžia orientaciją į studentą, bendradarbiavimą, nuomonių ir išteklių įvairovę (Sundar, 2005). Konstruktyvistinis požiūris teigia, kad žinios sukuriamos aktyvios interakcijos tarp besimokančiųjų, kolegų ir mokymosi aplinkos metu (Kanniah ir Krish, 2010). Konstruktyvizmo pagrindinė idėja ta, kad besimokantieji turi generuoti savo žinias per patirtimi pagrįstą veiklą, užuot jas tiesiog išgirdę iš mokytojų (Roblyer ir Doering, 2009). Konstruktyvistinės pedagogikos taikymas lemia, kad transmisinis, testais vertinamas mokymo metodas, kai dėstytojas aiškina, o studentas užsirašo, nebeatitinka šiuolaikinės visuomenės poreikių. Transmisinis mokymas gali būti vadinamas „reprodukcija, o ne tikroju mokymu“ (Wilkinson, 2000, p. 28). Šiuolaikiniame aukštojo mokslo studijų procese akcentuojama „aktyvaus mokymosi“, „probleminio mokymosi“ reikšmė. Tai žymi perėjimą nuo transmisinio mokymo prie konstruktyvistinio; nuo pasyvaus prie aktyvaus mokymosi. Konstruktyvistinio mokymo nuostatos akcentuoja ne mokymo, o mokymosi svarbą (Loesch, 2010). Anot Wilkinson (2000), mokymo sampratos pokytis lemia ir svarbesnį bibliotekininkų vaidmenį. Pirma, bibliotekininkai turės padėti dėstytojams parinkti mokymui naudingiausias informacijos išteklius. Antra, bibliotekininkai turės padėti studentams rasti informacijos išteklius, taip pat pagelbėti rasti atsakymą į iškeltus ar išsikeltus klausimus (Wilkinson, 2000, p. 37–38), nes „probleminis mokymas“, „aktyvusis mokymas“ skatina studentus savarankiškai ieškoti informacijos, ją vertinti, tvarkyti ir efektyviai panaudoti“ (Loesch, 2010, p. 33).

Taigi technologijų plėtra, elektroninių išteklių reikšmės augimas ir konstruktyvistinė pedagogika lemia informacinio raštingumo ugdymo svarbą, spartina akademinės bibliotekos bibliotekininkų ugdymo veiklos sferą.

Bibliotekininkų ugdymo veiklos pagrindas

Bibliotekininkai, įgyvendinantys ugdymo veiklą, susiduria su įvairiu tokios veiklos vertinimu. Vieni nurodo, kad dėstytojai abejoja jos nauda, nevertina bibliotekininkų profesionalumo šioje srityje (Badke, 2005) teigdami, kad informacinio raštingumo ugdymas – tik priedanga, stiprinant bibliotekininko profesijos prestižą (Wilder, 2002), o kiti tyrėjai akcentuoja, kad dėstytojų ir bibliotekininkų bendradarbiavimas pernelyg sudėtingas, kadangi jam trūksta bendrųjų vardiklių (Langley ir Vaughan, 2006).

Pagrindinė šių įvairių nuostatų priežastis ta, kad nepakankamai įsigilinama į bibliotekininkų vykdomų ugdymo veiklos pobūdį. Šioje straipsnio dalyje pakomentuosime dažniausiai keliamus šios srities klausimus.

Kodėl informacinio raštingumo ugdymu užsiima bibliotekininkai, o ne dėstytojai? Bibliotekininkas, įgijęs papildomų gebėjimų, kaip ir istorikas ar teisininkas gali tapti tam tikros disciplinos dėstytoju. Šiuo atveju bibliotekininkas gali tapti informacinio raštingumo dėstytoju, nes jo išsilavinimas, darbas su informacijos parengimu, paieška ir vertinimu leidžia jam būti geriausiu informacinio raštingumo ugdymo srities žinovu. Dalyko dėstytojai domisi tik savo siauros temos informacijos išteklių paieškos specifika, jų vertinimu. Bibliotekininkas – universalus informacijos specialistas, aprėpiantis platesnį kontekstą (aišku, paviršutiniškiau) nei tam tikros siauros srities specialistas.

Kodėl bibliotekininkai skiria laiką ir energiją vartotojų ugdymui, užuot kūrę paprastesnę priegią prie informacijos išteklių? Šiandieną didelė dalis informacijos išteklių kaupiama ir rengiama pateikti vartotojams ne bibliotekose, o duomenų bazėse, institucinėse talpyklose, skaitmeninėse bibliotekose. Bibliotekininkai, ugdydami informacinio raštingumo gebėjimus, siekia, kad vartotojai gebėtų savarankiškai orientuotis informacijos išteklių gausybėje, juos tinkamai įvertinti, aprašyti, cituoti nepriklausomai nuo to, kur yra informacijos šaltinis. Bibliotekininkai, ugdydami informacinį raštingumą, siekia sudaryti sąlygas efektyvesnei prieigai prie informacijos išteklių, suformuoti gebėjimus dirbti savarankiškai.

Kaip bibliotekų vykdoma ugdymo veikla susijusi su informacijos paslaugų teikimu? Reikia atkreipti dėmesį į aprūpinimo informacija struktūrą, kuri susideda iš trijų pagrindinių dėmenų, tai: *informacijos ištekliai; bibliotekininkas kaip tarpininkas; informacijos vartotojai.* Tam, kad vartotojas galėtų efektyviai rasti informacijos išteklius, bibliotekininkas, užsiimantis tarpininko veikla, informacijos išteklius tam tikra tvarka klasifikuoja, aprašo, struktūruoja, kuria kontroliuojamus žodynus, formuoja duomenų bazes ir sudaro paieškos sistemas. Bibliotekininkai rūpinasi sistemos, kuri vartotojams teikia informaciją, sukūrimu. Informacijos išteklių – milijonai, daugybė skirtingų duomenų bazių, informacijos išteklių formatų,

paieškos sistemų. Ieškant informacijos reikia atkreipti dėmesį į daugiakalbiškumą, informacijos šaltinių vertę, patikimumą, autorių teises. Taip atsiranda būtinumas ugdyti vartotojus, kad jie galėtų savarankiškai patenkinti informacijos poreikį. Ugdymo veiklą galima įvardyti kaip ap rūpinimo informacija proceso dalį. T. y. ugdoma siekiant efektyviau teikti informacijos paslaugas.

Kodėl, užuot teikę informacijos paslaugas, t. y. pateikę atsakymą į vartotojo užklausą, bibliotekininkai moko rasti atsakymą? Mokymosi visą gyvenimą veiklos plėtojimas grindžiamas požiūriu, kad vartotojas turi gebėjimų mokytis visą gyvenimą savarankiškai. Besimokantiems savarankiškai svarbu žinoti, kur ir kaip rasti atsakymą. Be to, informacijos paieška kiekvienu atveju – labai individualus dalykas. Bibliotekininko pateiktas „paruoštas“ atsakymas gali reikšti, kad vartotojas gauna ne tą informaciją, kurios jam galbūt reikia arba kurią jis būtų radęs ar norėjęs rasti, o tą, kurią jam pateikia bibliotekininkas. Bibliotekininkas, kuris pateikia atsakymą, užuot mokęs jį rasti, tik stiprina barjerą tarp informacijos išteklių ir jos vartotojų. Bibliotekininkas, kuris moko rasti atsakymą savarankiškai, mažina barjerą tarp informacijos išteklių ir vartotojo.

Ar tikrai bibliotekinė instrukcija verta išleidžiamų pinigų? T. y. ar ne geriau pinigais, kurie skiriami ugdymo veiklai, skirti informacijos ištekliams įsigyti? Informacinio raštingumo ugdymas pagrįstas praktinės naudos aspektu. Vienas bibliotekininkas gali šimtus vartotojų išmokyti ieškoti informacijos, ją vertinti ir apdoroti. Tada šie vartotojai jau galės dirbti savarankiškai, jiems tereikės tik menkos informacijos specialisto pagalbos. Jeigu vartotojai gebės savarankiškai patenkinti informacijos poreikį, reikės mažiau ir informacijos specialistų. Informacijos specialistų atlyginimams sutaupyti pinigai galėtų būti skirti informacijos ištekliams įsigyti.

Ar tikrai bibliotekininkų organizuojami mokymai efektyvūs, jei besimokantiems stengiamasi pateikti atsakymus anksčiau nei kyla klausimai? Hsieh ir Holden (2010) teigia, kad informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo kursai yra efektyvūs. Pastebima, kad po šių kursų vartotojai greičiau aptinka reikiamą informaciją, be to, randa jos daugiau, ji įvairesnė ir patikimesnė. Informacinio raštingumo ugdymo būdai yra įvairūs, pavyzdžiui, kursai užsakomi tuo metu, kai ruošiamasi rašto darbams, informacinio raštingumo ir konkretaus dalyko gebėjimai ugdomi lygiagrečiai. Taigi informacinio raštingumo gebėjimai gali būti ugdomi kaip tik tuo metu, kai iškyla konkretūs klausimai.

Aptartieji klausimai ir kiti panašūs tyrinėjimai, analizuojant bibliotekininkų siekį užsiimti ugdymo veikla, susiję su bibliotekininko profesionalizavimo ištakomis. Darbuotojai, prižiūrėję pirmąsias akademines bibliotekas, dažniausiai buvo dėstytojai emeritai. Jie darbą bib-

liotekoje laikė savo intelektualinio darbo tąsa, o ne vadybine ar administracine užduotimi (O'Connor (2009) apie O. L. Shiflett (1979) tyrinėjimus). Gausėjant bibliotekose sukauptų informacijos išteklių kiekiui, augant vartotojų skaičiui, iškilo būtinybė turėti specialistų, kurie dirbtų bibliotekoje visą darbo dieną. Pirmasis bibliotekininko įdarbinimo visą darbo dieną atvejis atspindi bibliotekininko darbo deintelektualizavimą: „Profesionalūs bibliotekininkai įdarbinti daug laiko reikalaujantiems darbams atlikti, tokiems kaip kanceliariinės, pastato priežiūros užduotys, kai dalį darbo dienos įdarbinti dėstytojai-bibliotekininkai nebespėjo atlikti visų darbų“ (O'Connor (2009) cituoja O. L. Shiflett). Savo profesionalizavimo ištakose bibliotekininko profesija buvo laikoma techninio ir administracinio pobūdžio profesija.

Techninio ir administracinio pobūdžio darbai iki šiol yra svarbi bibliotekų veiklos dalis. Tai patvirtina naujausi standartai, kurie apibūdina esminius akademinų bibliotekų veiklos aspektus (standartus parengė Amerikos bibliotekų asociacija). Standartuose išskiriami šie esminiai principai: *institucinis efektyvumas; profesinės vertybės; edukacinis vaidmuo; suradimas; kolekcijos; erdvė; vadyba ir administravimas; personalas; išoriniai ryšiai* (Standards, 2011). Galima teigti, kad universiteto struktūroje akademinė biblioteka pagrįstai priskiriama prie neakademinų padalinių. Tačiau tarp devynių esminių principų įvardijamas ir edukacinis jos vaidmuo. Biblioteka gali būti aktyvi partnerė, įgyvendinant aukštosios mokyklos edukacinę misiją.

Bibliotekininko edukatoriaus apibrėžtis

Bibliotekininkų profesinėje literatūroje akcentuojama, kad informacinio raštingumo ugdymo gebėjimai – labai svarbūs akademiniam bibliotekininkams (Peacock, 2001; Powis, 2004). Heery ir Morgan (1996) pabrėžia, kad žinios ir gebėjimai, reikalingi efektyviai ugdymo veiklai, yra esminiai, o ne pageidautini gebėjimai bibliotekininkui. Albrecht ir Baron (2002) teigia, kad pedagogika jau nebėra bibliotekininkų specializacija, pedagogika – bibliotekininko profesijos sudėtinė dalis; bibliotekininkus rengiančios studijų programos turi atsižvelgti, kad ugdymo veikla – būdinga kasdienė veikla visiems bibliotekininkams visų rūšių bibliotekose, ne tik akademinėse.

Baruchson-Arbib ir Bronstein (2002), 1998–2000 laikotarpiu atlikę *Delphi* studiją, išsiaiškino, kad bibliotekininkams teks ir vienas svarbiausių vaidmenų – edukacinis, t. y. bibliotekininkai turės tapti mokytojais, padedančiais susigaudyti informacijos ir technologijų painiavoje. „Informaciniai gebėjimai bus reikalingi visiems darbuotojams, veikiantiems informaciniame visuomenėje, todėl gebėjimas būti informaciniu patarėju, ugdytoju, ieškotoju ir žinių vadybos specialistu bus labai vertinamas“ (Baruchson-Arbib ir Bronstein, 2002, p. 406).

Analogiškas išvadas pateikia ir Amerikos bibliotekų asociacija, kuri 2009 metais parengė pagrindinių bibliotekininkams būdingų kompetencijų sąrašą (ALA's, 2009). Tarp aštuonių svarbiausių įvardyta ir „mokymosi visą gyvenimo veiklų vykdymas ir edukacija“. Amerikos bibliotekų asociacija, aptardama septintąjį aspektą, teigė, kad (ALA's, 2009):

a) bibliotekininkai turės nuolatos tobulinti profesinę kompetenciją;

b) bibliotekininkai taps svarbiais veikėjais, mokydamiesi visą gyvenimą;

c) bibliotekose ir kitose informacijos įstaigose bus vykdomi mokymai;

d) bibliotekininkai savo veiklą sies su mokymo ir mokymosi koncepcijomis bei gebėjimu siekti informacijos, ją vertinti ir naudoti.

Vartotojų informacinio raštingumo gebėjimus ugdantys bibliotekininkai vadinami įvairiai – „bibliotekininkas edukatorius“ (angl. *librarian as educator*), „mokytojas bibliotekininkas“ (angl. *teacher librarian*), „bibliotekininkas instruktorius“ (angl. *instruction librarian*). Straipsnyje vartosime terminą „bibliotekininkas edukatorius“.

Termino „bibliotekininkas edukatorius“ pasirinkimą lėmė semantinės priežastys. Žodis „edukacija“ [lot. *educatio*] aiškinamas kaip „auklėjimas, lavinimas, švietimas“ (Tarptautinių, 2003, p. 188). Terminas „mokytojas“ aiškinamas kaip „asmuo, mokantis mokykloje arba duodantis privačias pamokas“ (Jovaiša, 2007, p. 167). Terminas „instruktorius“ [lot. *instructor* – „tvarkytojas“] aiškinamas kaip „asmuo, kuris nurodo, kaip reikia veikti, dirbti, tvarkyti darbą arba reikalą“ (Tarptautinių, 2003, p. 323). Tarp jų plačiausios paskirties terminas – „edukacija“. Jis pasirinktas, nes bibliotekininko edukatoriaus darbas apima įvairaus pobūdžio veiklą. Pavyzdžiui, bibliotekininkai individualiai konsultuoja, veda grupinius mokymus, dėsto aukštosios mokyklos studentams kreditais vertinamą dalyką. (Termino „edukatorius“ apibrėžimo žodynuose nepavyko rasti, todėl straipsnio autorius dėl to pasikonsultavo su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ekspertais. Svetimžodžių skyriaus vedėja Audra Ivanauskienė teigė, kad terminas „bibliotekininkas edukatorius“ yra tinkamas vartoti.)

Breivik ir Gee (2006) manymu, pirminis bibliotekininko vaidmuo skirtas išmokyti vartotojus rasti patikimą informaciją. Anot Fridén (1996), bibliotekininkai moko to, ką, jų manymu, vartotojai turėtų žinoti, kad taptų savarankiški bibliotekos paslaugų vartotojai. Mūsų laikais bibliotekininkas edukatorius tampa vienu iš svarbių aukštosios mokyklos studijų proceso elementų – palaiko mokymo ir tyrimų procesą, organizuodamas informacinio raštingumo ugdymo mokymus.

Bibliotekininkas edukatorius, įgyvendindamas edukacines veiklas, remiasi informacinio raštingumo teoriniais principais bei šiuolaikinei aukštojo mokslo paradigmai būdingais aspektais, tai: į studentus orientuotas moky-

mas; mokymosi proceso vadyba; mokymas kompetencijai įgyti; skatinamas tęstinumas ir suderinamumas; diegiami mokymosi visą gyvenimą modeliai; mokymosi medžiaga funkcionuoja kaip išteklius (Svarbiausi, 2010).

Bibliotekininkas edukatorius turi pasižymėti išsamiais bibliotekininkystės teorijos ir praktikos, ugdymo teorijos bei praktikos žiniomis. Bibliotekininkui edukatoriui būtina turėti ugdymo gebėjimų, kad galėtų sėkmingai juos taikyti. Bibliotekininkas edukatorius informacinio raštingumo veiklą įgyvendina įvairiai organizuodamas mokymus: individualiai (akis į akį); mokymus grupei pagal užsakymą; suplanuotus mokymus grupei (vertinama kreditais); mokymus grupei kartu su dėstytoju (kursai yra kito dalyko sudedamoji dalis).

Anot Schulte (2008), bibliotekininkai, veikiantys kaip edukatoriai, turėtų bendradarbiauti su dėstytojais. Hao-Chang *et al.* (2011) nuomone, galimas veikimo scenarijus būtų toks: dėstytojai suformuoja kontekstą, o bibliotekininkų tikslas – informacinio raštingumo ugdymas, reikalingas sėkmingam darbui dėstytojų suformuotame kontekste. Montiel-Overall (2009) nustatė, kad aukštas dėstytojų ir bibliotekininkų bendradarbiavimo lygis turi didelę įtaką studentų mokymuisi. Anot Schulte (2008), bendradarbiaujant bibliotekininkui ir dėstytojui, lyderis yra dėstytojas. Mat dėstytojas atsakingas už dalyko išdėstymą ir kurso tikslus (Robins, 2005). Pasak Levy ir Roberts (2005), bibliotekininkai edukatoriai, ugdydami informacinį raštingumą, turėtų skatinti aktyvų, kritišką ir refleksyvų mokymąsi ir taip paspartinti studentų integraciją į studijuojamą discipliną.

Tačiau dėstytojų ir bibliotekininkų bendradarbiavimas ne visuomet sėkmingas, pasireiškiant poveikio (galios) disbalansui. Given ir Julien (2005) pastebi, kad galios disbalansas neigiamai veikia studentų mokymąsi. Anot Julien ir Pecoskie (2009), galios disbalansą sukelia dėstytojų ir bibliotekininkų tradicinė hierarchija universiteto struktūroje ir kultūroje, kur mokslinių tyrimų veikla vertinama labiau nei ugdymas, o dėstytojai ir tyrėjai atskiriami nuo paslaugų teikėjų (šiuo atveju – bibliotekininkų).

Profesijos dvilypumas (bibliotekininkas ar ugdytojas) lemia, kad bibliotekininkui edukatoriui iškyla savęs identifikavimo problema. Dilema tokia: ar bibliotekininkas edukatorius – daugiau bibliotekininkas ar ugdytojas? Lupton (2002) teigia, kad bibliotekininkas pirmaisia save turi laikyti ugdytoju, o sąvoka „bibliotekininkas“ – tik antrinė identifikacija. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad ugdymo gebėjimai – tik įrankis perteikti žinias. Straipsnyje laikomasi nuostatos, kad ugdant informacinį raštingumą svarbesnis komponentas yra bibliotekininko, kaip informacijos vartojimo eksperto, žinios, o ne bibliotekininko edukatoriaus, kaip ugdytojo eksperto, žinios.

Anot Walter (2008), bibliotekininko edukatoriaus identitetas gali būti įvardytas kaip „žmogaus nuostata laikyti save ugdytoju“ (Walter, 2008, p. 55). Savęs, kaip

ugdytojo, suvokimas priklauso nuo išorinių ir vidinių veiksnių. Vidiniai veiksniai – tai įgyta patirtis. Bullough *et al.* (1991) teigia, kad savęs suvokimas ugdytoju priklauso nuo šių faktorių: sąlyčio su mokymo veikla ir mokytojais mokykloje ar universitete; ankstesnių profesinių modelių; ankstesnės mokymo patirties. Pirmuoju atveju, kai bibliotekininkas save laiko ugdytoju, ta nuostata susiformuoja savaime, nes nuolatos susiduriama su mokymo veikla mokykloje bei universitete. Antruoju atveju savivoka priklauso nuo to, kaip suvokiama profesija, kuri įgyjama, t. y. ar jai priskiriama ugdymo veikla. Trečiuoju atveju reikšminga pati mokymo patirtis. Tokiu atveju svarbu, kad studijų metu būsimieji bibliotekininkai įgytų reikiamų ugdymo žinių ir praktikos.

Išorinis veiksnys – tai aplinkinių nuomonė apie bibliotekininko atliekamą ugdymo veiklą. Paprastai retas studentas akademinį bibliotekininką vertina kaip edukatorių. Fagan (2002) apklausė 48 studentus, tirdamas jų nuomonę apie bibliotekininkų kaip ugdytojų vaidmenį. Tik 9 iš 45 (20 proc.) apklaustųjų susiejo bibliotekininkus su ugdymo veikla. Hernon ir Pastine (1977) apklausė 362 studentus. Nustatyta, kad studentai bibliotekininkų ugdymo veiklą vertino kaip „minimalią arba apskritai neegzistuojančią“. Vis dėlto naujesni tyrimai rodo, kad toks požiūris pasikeitė. Pavyzdžiui, Polger ir Okamoto (2010) apklausė 500 studentų. 66 proc. jų atsakė, kad bibliotekininkus vertina kaip ugdytojus. Pastebėta, kad studentai, kurie išklusė bibliotekininkų organizuojamus informacinio raštingumo kursus, laiko bibliotekininkus ugdytojais (86 proc.). Studentai, kurie neišklausė tokių kursų, nelaiko bibliotekininkų ugdytojais (46 proc.). Neigiamas aplinkinių požiūris gali susilpninti vidinį norą užsiimti ugdymo veikla.

Pastebėtina, kad bibliotekininkų vykdoma ugdymo veikla pradedama teisingai vertinti tuomet, kai įsitikinama tokia jų kompetencija. Julien ir Genuis (2011) nustatė, kad tie, kurie įgijo ugdymo veiklos plėtojimo gebėjimų, buvo labiau ja linkę užsiimti, jautėsi pasirengę ir ugdymo veiklos plėtojimą laikė savo profesinio identiteto dalimi. Bibliotekininkai, kurie įgijo ugdymo veiklos plėtojimo gebėjimų, dažniausiai siekė kelti kvalifikaciją, pavyzdžiui, noriai dalyvavo pratybose, seminaruose, konferencijose, skaitė profesinę literatūrą. Julien ir Genuis (2011) manymu, aktyvus ugdymo veiklos plėtojimas ne tik susiformuoja reikiamus tos srities gebėjimus, bet ir stiprina pozityvų savęs kaip edukatoriaus vertinimą.

Bibliotekininkų edukatorių aktualumas – tyrimas

Aktualumo vertinimas tarptautiniame kontekste

Bibliotekininko edukatoriaus kaip profesionalo aktualumas tarptautiniame kontekste įvertintas atlikus darbo skelbimų turinio analizę. Anot White (1999), tokia analizė – pripažintas metodas, naudojamas tiriant bibliotekininkystės profesijos tendencijas. Darbo skelbimai atskleidžia, kokių naujų gebėjimų ir kvalifikacijos pageidauja darbdaviai.

Tyrimui išrinktas IFLA prižiūrimas darbo skelbimų bibliotekininkams sąrašas LIBJOBS (LIBJOBS, 2011). Šioje duomenų bazėje daugiausia skelbimų įdėjo JAV organizacijos, tačiau yra ir Kanados, Europos šalių, Pietų Afrikos, Saudo Arabijos, Maroko ir Honkongo bibliotekų skelbimų.

LIBJOBS nagrinėti skelbimai publikuoti 2010 m. lapkričio 1 d. – 2011 sausio 31 d. laikotarpiu. Skelbimai, kuriuose pasitaikė terminai „biblioteka“, „vartotojų ugdymas“, „informacinio raštingumo kursai“, „informacinių gebėjimų ugdymas“, „bibliotekinių gebėjimų ugdymas“, „bibliografinė instrukcija“, „mokymai“ ir kitos panašios šių terminų variacijos anglų kalba, buvo išrinkti ir parengti turinio analizei.

Kiekvienas skelbimas tyrinėtas šiais aspektais:

- siūlomo darbo pavadinimas;
- atsizvelgta, kokia reikšmė teikiama ugdymo ir mokymo funkcijoms:
- ugdymo ir mokymo funkcijos – svarbiausia siūlomo darbo dalis;
- ugdymo ir mokymo funkcijos – svarbi siūlomo darbo dalis;
- ugdymo ir mokymo funkcijos – antraeilės;
- darbo skelbime ieškota konkrečių frazių: *library orientation, user education, information literacy instruction, information skills development, library skills instruction, bibliographic instruction, training* ir jų variacijų.

Analogišką tyrimą 2001 m. gruodžio 1 d. – 2002 m. vasario 28 d. laikotarpiu atliko Islandijos universiteto tyrėja Laurel A. Clyde (Clyde, 2002). Po devynerių metų šio straipsnio autoriaus pakartotas analogiškas tyrimas leido palyginti gautus duomenis – apibūdinti ugdymo ir mokymo funkcijos bibliotekose poreikio tendencijas.

1 lentelė. Skelbimų LIBJOBS duomenų bazėje skaičius

Laikotarpis	Iš viso skelbimų	Susijusių su ugdymu ir mokymu (vnt.)	Susijusių su ugdymu ir mokymu (proc.)
2001 12 01 – 2002 02 28	291	150	51,5
2010 11 01 – 2011 01 31	112	39	34,8

2001 m. gruodžio 1 d. – 2002 m. vasario 28 d. laikotarpiu (toliau – *I laikotarpis*) buvo paskelbta 291 skelbimas; iš jų 150 buvo susiję su edukacija ir mokymu. Tai sudarė daugiau nei pusę visų darbo pasiūlymų – 51,5 proc. (žr. 1 lentelę).

2010 m. lapkričio 1 d. – 2011 m. sausio 31 d. laikotarpiu (toliau – *II laikotarpis*) buvo paskelbta 112 skelbimų, iš kurių 39 buvo susiję su edukacija ir mokymu. Tai sudarė trečdalį visų darbo pasiūlymų – 34,8 proc. (žr. 1 lentelę).

Darbo pasiūlymų skaičiaus mažėjimą galima sieti su pasauline ekonomikos krize, kuri ypač palietė iš valstybės biudžeto finansuojamas įstaigas, tarp jų – ir bibliotekas (Hovendick, 2009; Warwick, 2009).

Atkreiptinas dėmesys į sumažėjusį bibliotekininkų edukatorių poreikį – nuo 51,5 proc. (*I laikotarpis*) iki 34,8 proc. (*II laikotarpis*). Tačiau trečdalis darbo skelbimų, susijusių su edukacija ir mokymu, rodo, kad bibliotekininkų edukatorių svarba – pakankamai didelė.

Daugelyje skelbimų nurodoma, kad kandidatas privalo gebėti ugdyti kolegas, vartotojus ir studentus. Itin retai

nurodoma, kad kandidatas turėtų būti susipažinęs su konkrečiais informacinio raštingumo standartais.

Skelbimų analizė pagal ugdymo ir mokymo funkcijos reikšmę atskleidė kardinalius pokyčius tarp *I laikotarpio* ir *II laikotarpio*. *I laikotarpiu* buvo tik kiek daugiau nei 8 proc. darbo skelbimų, kuriuose nurodyta, kad kandidato pagrindinė veikla – ugdymas ir mokymas. Daugiau nei pusė skelbimų nurodė, kad ugdymo ir mokymo gebėjimai svarbūs, bet ne svarbiausi (žr. 2 lentelę). *II laikotarpio* skelbimai kitokie – daugiau nei pusėje jų nurodyta, kad ugdymo ir mokymo gebėjimai svarbiausi (žr. 2 lentelę). Tik kiek daugiau nei 12 proc. skelbimų nurodo, kad minėti gebėjimai svarbūs, tačiau reikalingesni kiti gebėjimai. Panašus procentas (trečdalis) skelbimų, kuriuose ugdymo ir mokymo gebėjimų būtinybė tik paminima kaip viena iš daugelio reikalingų profesinių savybių.

Aktualumo vertinimas Lietuvos kontekste

Lietuvos bibliotekininkystės darbo rinkos tendencijų iširti nebuvo galimybių, nes analogiškos darbo skelbimų

2 lentelė. Skelbimų skaičius pagal ugdymo ir mokymo funkcijos reikšmę

Ugdymo ir mokymo funkcijos reikšmė	Darbų pavadinimai	Skelbimų skaičius		Skelbimų procentas nuo bendro skelbimų skaičiaus	
		2001–2002	2010–2011	2001–2002	2010–2011
Ugdymo ir mokymo funkcijos yra svarbiausia siūlomo darbo dalis	<ul style="list-style-type: none"> – Informacinio raštingumo bibliotekininkas – Bibliotekininkas instruktorius – Instruktorius ir informacinio raštingumo specialistas – Informacinių paslaugų bibliotekininkas – Informacinių paslaugų ir mokymų bibliotekininkas – Medijos bibliotekininkas – Akademiniis bibliotekininkas 	13	20	8,66	51,2
Ugdymo ir mokymo funkcijos yra svarbi siūlomo darbo dalis	<ul style="list-style-type: none"> – Informacinių paslaugų bibliotekininkas – Vartotojų aptarnavimo bibliotekininkas – Ugdymo informacijos bibliotekininkas – Mokslinės komunikacijos bibliotekininkas – Duomenų bazių koordinatorius 	82	5	54,66	12,8
Ugdymo ir mokymo funkcijos yra antraeilės siūlomame darbe	<ul style="list-style-type: none"> – Elektroninių išteklių bibliotekininkas – Sisteminis bibliotekininkas – Bibliotekininkas 	55	14	36,66	35,9

duomenų bazės Lietuvos bibliotekinių organizacijos nekuria. Lietuvos darbo biržoje 2010 m. lapkričio 1 d. – 2011 m. sausio 30 d. laikotarpiu nebuvo nė vieno darbo pasiūlymo bibliotekiniams. Lietuvos darbo birža prieigos prie darbo skelbimų archyvo nesuteikia. LIBJOBS duomenų bazėje tirtu laikotarpiu nebuvo rasta nė vieno skelbimo iš Lietuvos organizacijų.

Straipsnio autorius, siekdamas įvertinti bibliotekininko edukatoriaus aktualumą Lietuvoje, atliko šalies valstybinių aukštųjų universitetinių mokyklų bibliotekų vadybininkų (skyrių vedėjų), atsakingų už informacinio raštingumo ugdymą, apklausą.

Apklausa vykdėta 2011 m. gegužės 5 ir 6 dienomis. Anketa išsiųsta visoms valstybinėms aukštųjų universitetinių mokyklų bibliotekoms, ją gavo iš viso 15 respondentų. Atsakymai gauti iš 13 respondentų. 6 respondentai nurodė, kad jų bibliotekoje yra bibliotekinių, kurie visą darbo dieną skiria vartotojų informaciniams gebėjimams ugdyti (nurodyta 17 etatų). 12 respondentų nurodė, kad jų bibliotekoje yra bibliotekinių, kurie dalį darbo dienos skiria vartotojų informaciniams gebėjimams ugdyti (iš viso nurodytas 51 etatas). Taigi informacinio raštingumo veikla užsiima 68 bibliotekiniškai.

Dauguma respondentų mano, kad bibliotekinių edukatorių poreikis augs. Vienas respondentas mano, kad bibliotekinių edukatorių poreikio lygis išliks toks pat.

Respondentų prašyta įvertinti, koks, jų nuomone, yra galimybių lygis atrasti ugdymo veiklos profesionalus bibliotekoje. Penki respondentai teigė, kad rasti bibliotekinių, gebantį ugdyti vartotojų informacinius gebėjimus, sudėtinga, nes trūksta tokio lygmens bibliotekinių. Visi respondentai nurodė, kad reikalingos papildomos investicijos, siekiant parengti bibliotekinius tokiam darbui.

Apibendrinant tyrimų rezultatus galima teigti, kad bibliotekinius rengiančios įstaigos turėtų atkreipti dėmesį į bibliotekinių edukatorių poreikį. Darbo skelbimų analizė ir bibliotekų darbuotojų apklausa rodo, kad bibliotekininko edukatoriaus specializacija tiek tarptautiniame, tiek Lietuvos kontekste išlieka aktuali.

Išvados

Bibliotekininko vaidmuo informacinio raštingumo ugdymo srityje yra svarbus dėl dviejų priežasčių. Pir-

moji, – informacinis raštingumas yra tiesiogiai susijęs su bibliotekų pagrindine funkcija – informacijos paslaugų teikimu. Informacinis raštingumas – tai įrankis, skirtas pagerinti informacinių paslaugų teikimo procesą. Antroji, – pokyčiai informacinių technologijų srityje, elektroninių išteklių gausėjimas, išteklių, kurie nėra kaupiami fiziškai bibliotekoje (tiek popierine, tiek elektronine forma), gausėjimas ir konstruktyvistinės pedagogikos įsitvirtinimas aukštojo mokslo studijų procese lemia bibliotekininko, kaip tarpininko tarp informacijos išteklių ir informacijos vartotojų, svarbą. Atkreiptinas dėmesys, kad savarankiškų studijų ir mokymosi visą gyvenimą skatinimas glaudžiai susijęs su informacinio raštingumo gebėjimais.

Bibliotekininko vaidmens informacinio raštingumo ugdymo kontekste auganti svarba lemia bibliotekinių vykdomo ugdymo aktualumą. Pastebėtina, kad bibliotekinių vykdoma ugdymo veikla aukštojo mokslo studijų procese nėra *ipso facto*, nes ugdymo prerogatyva aukštojoje mokykloje priskirta akademinėi bendruomenei. Todėl svarbu aiškiai apibrėžti tai, kad informacinio raštingumo ugdymas nėra nauja bibliotekiniškystės srities veikla ir kad informacinio raštingumo ugdymas yra glaudžiai susijęs su tiesiogine bibliotekų funkcija – informacijos paslaugų teikimu.

Ugdymo veiklos aktualumas lemia bibliotekininko edukatoriaus specializacijos atsiradimą. Pabrėžtina, kad būtina aiški skirtis tarp bibliotekininko ir bibliotekininko edukatoriaus. Pirma, tai sudaro sąlygas bibliotekiniui, užsiimančiam ugdymo veikla, identifikuoti save ugdytoju, suprasti savo darbo tikslumą ir apibrėžtumą. Antra, bibliotekininko edukatoriaus aiški specializacijos apibrėžtis skatina pozityvesnę akademinės bendruomenės ir studentų požiūrį į tai, kad informacinio raštingumo ugdymu užsiima bibliotekiniškai. Bibliotekininko edukatoriaus terminas Lietuvoje palyginti naujas, tačiau pasaulinėje praktikoje ir teorijoje vartojamas plačiai.

Bibliotekininko edukatoriaus aktualumo tyrimas parodė, kad tiek pasauliniame, tiek Lietuvos kontekste tokia bibliotekininko specializacija yra aktuali, t. y. bibliotekiniškai, gebantys užsiimti informacinio raštingumo ugdymu, yra paklausūs darbo rinkoje.

Nuorodos

- (ALA's, 2009). ALA's Core Competences of Librarianship. American Library Association, 2009. <http://www.ala.org/ala/education-careers/careers/corecomp/corecompetences/finalcorecompstat09.pdf> [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.].
- Albrecht, Rebecca, Baron, Sara (2002). The politics of pedagogy: expectations and reality for information literacy in librarianship. *Journal of Library Administration*, 36, p. 71-96.
- Badke, William B. (2005). Can't Get No Respect: Helping Faculty to Understand the Educational Power of Information Literacy. *The Reference Librarian*, 43, p. 63-80.
- Baker, Betsy (2000). Values for the learning library. *Research Strategies*, 17(2/3), p. 85-91.
- Baruchson-Arbib, Shifra, Bronstein, Jenny (2002). A view to the future of the library and information science profession: a Delphi Study. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 53(5), p. 397-408.
- Bauman, Zygmunt (2007). Globalizacija: pasekmės žmogui. Vilnius : Apostrofa. 206 p.
- Boekhorst, Albert K. (2003). Becoming information literate in the Netherlands. *Library Review*, 52(7), p. 298-309.
- (The Bologna, 1999). The Bologna Declaration: Joint declaration of the European Ministers of Education. Bologna. http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/ [žiūrėta 2011 m. spalio 10 d.].
- Breivik, Patricia Senn, Gee, E. Gordon (2006). Higher education in the Internet age: libraries creating a strategic edge. Westport, Conn. : Praeger Publishers. 340 p.
- Brophy, Peter (2000). Towards a generic model of information and library services in the information age. *Journal of Documentation*, 56(2), p. 161-184.
- Bullough, Robert V., Knowles, J. Gary, Crow, Nedra A. (1991). Emerging as a teacher. London ; New York : Routledge. 240 p.
- Burkhard, Gina et al. (2003). EnGauge21st Mentury skills. Los Angeles: North Central Regional Educational Laboratory and the Metiri Group. www.ncrel.org/engauge [žiūrėta 2008 m. rugsėjo 15 d.].
- Chang Sung-Shan, Kuan-nien Chen (2011). University librarians respond to changes in higher education: example of a medical school. *New Library World*, 112(9/10), p. 425-445.
- Clyde, Laurel A. (2002). An instructional role for librarians: an overview and content analysis of job advertisements. *Australian Academic & Research Libraries*, 33(3). <http://www.alia.org.au/publishing/aarl/33.3/full.text/clyde.html> [žiūrėta 2011 m. vasario 16 d.].
- Connor, Elizabeth (2007). Medical librarian 2.0. *Medical Reference Services Quarterly*, 26, p. 1-15.
- Dambrauskienė, Rasa (2000). Informacinių gebėjimų ugdymas : [seminaras „Bibliotekininkas-educatorius: moksleivių informacinio ugdymo klausimai“ Klaipėdos m. savivaldybės viešojoje bibliotekoje]. *Klaipėda*, birželio 7.
- (2020 m. Europa, 2010). 2020 m. Europa: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Europos komisija. Komisijos komunikatas: KOM (2010) 2020 galutinis. Briuselis, 3.3.2010. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2011 m. spalio 16 d.].
- Ekhaml, Leticia (2001). The use of PBL in a library course via online distance learning. *Journal of Educational Media & Library Sciences*, 38(3), p. 241-249.
- Fagan, Jody (2002). Students' perceptions of academic librarians. *The Reference Librarian*, 78, p. 131-148.
- Fridén, Kerstin (1996). The librarian as a teacher: experiences from a problem-based setting. *Health Information and Libraries Journal*, 25(1), p. 25-29.
- Given, Lisa M., Julien, Heidi (2005). Finding Common Ground: an analysis of librarians' Expressed Attitudes Towards Faculty. *The Reference Librarian*, 43, p. 25-38.
- Grigas, Vincas (2011). Bibliotekininko edukatoriaus ugdymo galimybės: Lietuvos atvejis. *Informacijos mokslai*, 58, p. 74-93.
- Hao-Chang Sun, Kuan-nien Chen, Chishu Tseng, Wen-Hui Tsai (2011). Role changing for librarians in the new information technology era. *New Library World*, 112(7/8), p. 321-333.
- Hardesty, Larry (2004). Successful partnering to transform the college library: an interview with Richard Ekman. *Libraries and the Academy*, 4, p. 455-463.
- Heery, Mike, Morgan, Steve (1996). Practical strategies for the modern academic library. London : [Aslib]. 177 p.
- Hernon, Peter, Pastine, Maureen (1977). Student perceptions of academic librarians. *College & Research Libraries*, 38(2), p. 129-139.
- Hovendick, Briana (2009). Libraries and librarians feeling effects of economic Slowdown. University of Denver: Library research service, 277. http://www.lrs.org/documents/fastfacts/277_Libraries_and_Recession.pdf [žiūrėta 2011 m. kovo 5 d.].
- Hsieh, Ma Lei, Holden, Hugh A. (2010). The effectiveness of a university's single-session information literacy instruction. *Reference Services Review*, 38, p. 458-473.
- (Information, 2000). Information Literacy Competency Standards for Higher Education. Chicago: American Library Association, 2000. <http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.html> [žiūrėta 2009 m. lapkričio 24 d.].

- Johnson, Wendell G. (2008). Educational technology and college librarianship. *College & Undergraduate Libraries*, 15(4), p. 463-475.
- Johnston, Marie Anna, Sproles, Claudene, Reynolds, Latisha (2009). Library instruction and information literacy 2008. *Reference Services Review*, 37(4), p. 463-553.
- Jovaiša, Leonas (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius : Gimtasis žodis. 335 p.
- Julien, Heidi, Genuis, Shelagh K. (2011). Librarians' experiences of the teaching role: a national survey of librarians. *Library & Information Science Research*, 33, p. 103-111.
- Julien, Heidi, Pecoskie, Jen L. (2009). Librarians' experiences of the teaching role: grounded in campus relationships. *Library & Information Science Research*, 31(3), p. 149-154.
- Kanniah, Anuratha, Krish, Pramela (2010). Collaborative learning skills used in Weblog. *CALL-EJ Online*, 11(2). http://callej.org/journal/11-2/kanniah_krish.html [žiūrėta 2012 m. vasario 15 d.].
- Langley, Anne, Gray, Edward G., Vaughan, K.T.L.(2006). Building bridges: collaboration within and beyond the academic library. Neal-Schuman Publishers. 150 p.
- Levy, Philippa, Roberts, Sue (2005). Developing the new learning environment: the changing role of the academic librarian. Library Association Publications Ltd. 237 p.
- (LIBJOBS, 2011). LIBJOBS: A mailing list for librarians and information professionals seeking employment. International Federation of Library Associations and Institutions. <http://infoserv.inist.fr/wwwsympa.fcgi> [žiūrėta 2011 m. vasario 16 d.].
- (Lietuva 2030, 2010). Lietuva 2030: Lietuvos pažangos strategija. Valstybės pažangos taryba, Vilnius. <http://www.lietuva2030.lt/images/stories/dokumentas.pdf> [žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.].
- Loech, Martha Fallahay (2010). Librarian as professor: a dynamic new role model. *Education Libraries*, 33(1), p. 31-37.
- Lorenzen, Michael (2001). A brief history of library instruction in the United States of America. *Illinois Libraries*, 83(2), p. 8-18.
- Lupton, Mandy (2002). The getting of wisdom: reflections of a teaching librarian. *Australian Academic & Research Libraries*, 33(2), p. 75-85.
- Mandernack, Scott B. (1990). An assessment of education and training needs for bibliographic instruction librarians. *Journal of Education for Library and Information Science*, 30(3), p. 193-205.
- Mani, Nandita S. (2008). "Library-on-the-go": utilizing technology to provide educational programming. *Journal of the Medical Library Association: JMLA*, 96, p. 230-232.
- Maughan, Patricia Davitt (2001). Assessing information literacy among undergraduates: a discussion of the Literature and the University of California-Berkeley Assessment Experience. *College and Research Libraries*, 62(1), p. 71-85.
- McElvancy, Jessica, Berge, Zane (2009). Weaving a personal Web: using online technologies to create customized, connected, and dynamic learning environments. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 35(2), p. 10.
- Montiel-Overall, Patricia (2009). Teachers' perceptions of teacher and librarian collaboration: instrumentation development and validation. *Library & Information Science Research*, 31, p. 182-191.
- O'Connor, Lisa (2009). Information literacy as professional legitimation: the quest for professional jurisdiction. *Library Review*, 58, p. 272-289.
- Owusu-Ansah, Edward K. (2001). The academic library in the enterprise of colleges and universities: toward a new paradigm. *Journal of Academic Librarianship*, 27(4), p. 282-294.
- Peacock, Judith (2001). Teaching skills for teaching librarians: postcards from the edge of the educational paradigm. *Australian Academic and Research Libraries*, 32(1), p. 1-17.
- Pinto, Maria, Cordon, José Antonio, Diaz, Raquel Gómez (2010). Thirty years of information literacy (1977-2007): a terminological, conceptual and statistical analysis. *Journal of Librarianship and Information Science*, 42(1), p. 3-19.
- Polger, Mark Aaron, Okamoto, Karen (2010). Can't anyone be a teacher anyway?: student perceptions of academic librarians as teachers. *Library Philosophy and Practice*. 2010. <http://www.highbeam.com/doc/1G1-225588891.html> [žiūrėta 2012 m. vasario 15 d.].
- Powis, Chris (2004). Developing the academic librarian as learning facilitator. *Developing Academic Library Staff for Future Success* / by Margaret Oldroyd et al. 2nd. ed. Library Association Publications Ltd.
- Robins, Jennifer (2005). Beyond the Bird Unit. *Teacher Librarian*, 33, p. 8-12.
- Roblyer, Margaret D., Doering, Aaron Herbert (2009). Integrating educational technology into teaching. Pearson/Merrill Prentice Hall. 480 p.
- Schulte, Stephanie J. (2008). Integrating information literacy into an online undergraduate nursing informatics course: the librarian's role in the design and teaching of the course. *Medical Reference Services Quarterly*, 27, p. 158-172.
- (Standards, 2011). Standards for Libraries in Higher Education. Chicago: American Library Association. http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standards_libraries_.pdf [žiūrėta 2011 m. spalio 10 d.].
- Sundar, Janice (2005). Collaborations between teacher-librarians and classroom teachers. *School Libraries in Canada*, 25(2), p. 39-45.
- (Svarbiausi, 2010). Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai: Leveno-Budapešto/Vienos laikotarpis 2009–2010 m. / Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija ; [redaktorė MIMOZA Kligienė]. Vilnius.

- Tarptautinių žodžių žodynas (2003). 2-asis patasis. leid. Vilnius : Alma littera. 790 p.
- Thomas, Joy (1994). Faculty Attitudes and Habits Concerning Library Instruction: How Much Has Changed Since 1982? *Research Strategies*, 12(4), p. 209-23.
- Vladimirovas, Levas, Dagytė, Ina, Kancleris, Algirdas (1974). Informacinių įgūdžių ugdymas Lietuvoje. *Knygotyra*, 4, p. 33-41.
- Walter, Scott (2008). Librarians as teachers: a qualitative inquiry into professional identity. *College & Research Libraries*, 69(1), p. 51-71.
- Warwick, Mal (2009). Fundraising in tough times: how to survive in challenging economy. *Stanford graduate school of business: Stanford Social Innovation Review*. http://www.ssireview.org/images/articles/2009SP_First_Person_Warwick.pdf [žiūrėta 2011 m. kovo 5 d.].
- Watstein, Sarah Barbara (2004). Emerging roles of health sciences librarians: academic library centrality. *Reference Services Review*, 32, p. 13-15.
- Webster, Frank (2006). Informacinės visuomenės teorijos. Kaunas : Poligrafija ir informatika. 319 p.
- White, Gary W. (1999). Academic subject specialist positions in the United States: a content analysis of announcements from 1990 through 1998. *The Journal of Academic Librarianship*, 25(5), p. 372-382.
- (The White House, 2009). National Information Literacy Awareness Month, 2009. By the President of the United States of America. A Proclamation. http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Presidential-Proclamation-National-Information-Literacy-Awareness-Month [žiūrėta 2012 m. vasario 15 d.].
- Wilder, Stanley J. (2002). New hires in research libraries: demographic trends and hiring priorities. *ARL Bimonthly*, 221, p. 5-8.
- Wilkinson, James (2000). From transmission to research: librarians at the heart of the campus. *College & Undergraduate Libraries*, 6(2), p. 25-40.

Summary

Librarians' Role in the Context of Information Literacy Education

Vincas GRIGAS

Information literacy is becoming an important set of skills in the 21st century. Education of information literacy is the field that librarians are engaged in. Nowadays education of information literacy is becoming an important item on librarians' agenda. In higher education schools, education activities is the prerogative of the academic staff. Therefore librarians' ambition to engage in educational activities raises the problematic question: is such activity reasonable in the context of the development of information literacy education and does it reflect the main task assigned to libraries, i.e. providing information services? This leads to consider the specificity of educational activities performed by librarians and assess their coherence with and divergence from traditional activities of librarians. The educational activity of librarians has resulted in a separate specialization called "education librarian". The relevance of this specialization within today's context was measured up by means of analyzing job advertisements in the IFLA database. This survey reflects a global trend in the contemporary librarianship – increasing demand for education librarians in the labour market. There was also a survey of the library staff of Lithuanian state university education institutions with the aim to assess the relevance of the specialization of the education librarian in Lithuania.